

УДК 005.332.2:37(477):355.45

DOI 10.18372/2786-5487.1.16656

Радомський Ігор

кандидат педагогічних наук, доцент,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН

України,

м. Київ, Україна

Троцький Руслан

кандидат педагогічних наук,

Київський інститут Національної гвардії України,

м. Київ, Україна

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВОГО ФАКТОРУ
ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Анотація. У статті розглядаються пріоритетні напрямки розвитку освітньої сфери України як важливого фактору зміцнення національної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: освіта, безпека, національна безпека, освітня безпека

Annotation. The article considers the priority areas of development of the educational sphere of Ukraine as an important factor in strengthening national security at the present stage of development of society.

Key words: education, security, national security, educational security

Переможець конкурсу педагогів Global Teacher Prize Ukraine у 2018 році Паул Пшенічка під час виступу у Верховній Раді України заявив, що «у будь-якій розвиненій країні світу освіта – це перше питання національної безпеки» [4].

Сьогодні вітчизняна освіта, маючи численні незаперечні здобутки й досягнення, потребує суттєвого оновлення відповідно до потреб суспільного розвитку та забезпечення національної безпеки. Необхідність модернізації освіти зумовлюється як специфічними для України чинниками, так і загальноєвропейськими та світовими тенденціями розвитку соціально-економічної сфери.

На думку З. Живко та Л. Кухарської «у сфері освітньої безпеки на сьогодні викристалізувалось певне коло проблем: необхідність формування у населення ціннісних орієнтирів та соціально-патріотичних настанов, які б сприяли зміцненню національної безпеки та ефективному подоланню гібридних загроз; формування у школярів та студентів безпекових компетентностей у процесі викладання соціальних, економічних, правових та інших дисциплін; досягти орієнтації фахівців на пошук, попередження та розв'язання майбутніх проблем; необхідність відмови від концепції з підготовки спеціалістів «на усе життя» на концепцію «навчання впродовж всього життя»; підвищення якості освіти і розширення навчальних методик; розвиток оборонно-промислового комплексу та зміцнення обороноздатності країни; вдосконалення медіаосвіти» [2].

Як зазначається в Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії»: «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти» [1].

Питаннями досліджень освітньої безпеки для зміцнення національної безпеки держави займались Д. Дзвінчук, Г. Дмитренко, К. Корсак, В. Луговий, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, М. Степко, С. Пролеєв та інші науковці.

Метою нашого дослідження є окреслення пріоритетних напрямків розвитку освітньої сфери України як важливого фактору зміцнення національної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства.

Серед пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, визначених у Стратегії національної безпеки України, затвердженої 14 вересня 2020 року, є «суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція» [5].

Реалізація зазначених пріоритетів забезпечуватиметься за визначеними напрямами, серед яких «розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти та науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту» [5]. Надважлива складова цього процесу - розвиток вітчизняної системи освіти, що визначається недопущенням її руйнування, збереженням її досягнень та оновлення, необхідне для розвитку людського капіталу, поступу в економічній, соціальній, політичній, культурній сферах.

У Стратегії національної безпеки України міститься також низка конкретизованих положень, дотичних до галузі освіти. Зокрема, визначено такі загрози національній безпеці, як «деструктивна пропаганда як ззовні, так і всередині України, використовуючи суспільні розбіжності, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність. Відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози; дедалі загрозливішою стає демографічна ситуація. Скорочення народжуваності, високий рівень смертності, зокрема дитячої, проблеми репродуктивного здоров'я населення, системні проблеми у сфері охорони здоров'я, еміграція, насамперед фахівців і молоді, підривають національну стійкість, людський, економічний і воєнний потенціал, загрожують майбутньому України.

Поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) засвідчило системні проблеми у сфері охорони здоров'я, біобезпеки та соціального захисту, недостатню готовність до дій у надзвичайних ситуаціях.

Погіршення соціально-економічного становища може спричинити посилення еміграції, що призведе до посилення "відтоку" з України досвідчених кваліфікованих спеціалістів та молодих талановитих кадрів» [5].

Серед основних напрямів діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки виділяються такі, що для своєї реалізації вимагають відповідних кроків в освітній галузі:

- рішуче протистояти гуманітарній агресії, розвивати українську культуру як основу консолідації української нації та зміцнення її ідентичності;

- розвиток оборонно-промислового комплексу як високотехнологічного сектору економіки; дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій;

- поширення необхідних знань і навичок у цій сфері;

- створити сприятливі, зокрема фінансові умови, для розвитку науки, забезпечити розбудову науково-дослідної інфраструктури, а також ефективну взаємодію вчених із державним і приватним сектором, стимулювати інновації та запроваджувати новітні технології, зокрема у сферах безпеки та оборони, охорони здоров'я, промисловості, енергетиці, машинобудуванні, сільському господарстві, будівництві та інфраструктурі, спорті, в інформаційній та телекомунікаційній сферах.

Людський капітал - запорука майбутнього України. Для його розвитку необхідно:

- створювати робочі місця в Україні;

- модернізувати систему дошкільної та повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, привести освітні стандарти до потреб суспільного розвитку та до найкращих світових зразків;

- створити умови, необхідні для культурного розвитку та збагачення громадян України, популяризації українського та світового мистецтва, музики, літератури;

- створити умови, зокрема інфраструктурні, для популяризації серед громадян масового спорту з метою покращення їх здоров'я та фізичного розвитку; забезпечити рівні можливості жінок і чоловіків для реалізації та

розвитку їх здібностей та потенціалу, а також сприяти безбар'єрності у різних аспектах життя людини» [5].

Актуальність стану освіти та в безпосередньому безпековому вимірі додатково зростає в умовах іноземної агресії: освіта виступає одним із ключових факторів забезпечення здатності та готовності громадян до служби у лавах Збройних Сил України та належного стану оборонно-промислового потенціалу.

У контексті зазначених основних напрямів державної політики національної безпеки актуальним є питання визначення критеріїв національної безпеки в освітній сфері, які повинні забезпечувати можливість перевірки й оцінювання відповідності результатів діяльності освітньої системи потребам національної безпеки. Попри наявність усвідомлення взаємозв'язку стану системи освіти із безпековою сферою, його конкретизація на рівні кількісних і якісних показників сьогодні залишається недостатньо розробленою.

Серед факторів, що визначають актуальні для національної безпеки проблемні питання в освітній сфері, з яких випливають критерії національної безпеки в освітній сфері, можна виокремити наступні:

- рівень вивчення суспільних дисциплін (історія, політична та правова системи, національні цінності та інші);
- рівень володіння іноземними мовами;
- рівень опановування математичними та природничими науками, а також практичними навичками;
- спроможність якісно готувати та достойно винагороджувати педагогічний персонал;
- ступінь відповідності здобутих компетенцій потребам економіки й суспільства [1].

На думку науковців Національної академії педагогічних наук України найбільш значущими у безпековому вимірі освітніми напрямами, що мають визначати конкретні заходи освітньої політики є:

- провідна роль освіти та її науково-методичного супроводу в умовах інноваційного типу прогресу;
- безперервна освіта впродовж життя від народження людини;
- людиноцентризм, реалізація особистого потенціалу в освіті;
- компетентнісний підхід, орієнтація на ключові компетентності для навчання впродовж життя;
- інтеграція і синергія формальної, неформальної та інформальної освіти;
- забезпечення і вдосконалення якості освіти, підтримання її конкурентоспроможності як основи успішності нації;
- утворення європейського і світового просторів освіти і досліджень, європейська і глобальна освітня та дослідницька інтеграція;
- націєутворювальна місія освіти [3].

Узагальнюючи результати дослідження наукових джерел нами пропонується виокремити наступні пріоритетні напрямки розвитку освітньої сфери України як важливого фактору зміцнення національної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства:

У сфері освіти дітей раннього та дошкільного віку - її доступність та якість виступають стійким пріоритетом освітньої політики держави.

У сфері повної загальної середньої освіти існує потреба розв'язання цілого ряду проблем, серед яких:

- покращення якості повної загальної середньої освіти і забезпечення доступу до неї дітей незалежно від місця проживання (місто/село), економічного стану родини, наявності особливих потреб, гендерної чи етнічної приналежності, віросповідання;

- створення необхідних умов і мотивації педагогічного персоналу до ефективної діяльності та професійного розвитку;

- приведення мережі закладів загальної середньої освіти у відповідність до освітніх потреб громадян і необхідності забезпечення рівного доступу до якісної освіти, зокрема усунення малокомплектності та неоптимальної локації закладів;

- широке впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, його цифровізації.

У сфері виховання активних і відповідальних громадян-патріотів основні зусилля повинні бути зосереджені на формуванні національно-культурної ідентичності, виховання активних і відповідальних громадян-патріотів, що сприятиме розвитку громадянського суспільства, гуртуванню української нації, підвищенню обороноздатності держави.

У сфері професійної (професійно-технічної) освіти надзвичайно важливим є формування єдиної системи професійної (професійно-технічної) освіти, розвиток її взаємодії та об'єднання зусиль з фаховою передвищою освітою; забезпечення відповідності освітнього змісту та якості потребам ринку праці; підвищення репутації та привабливості в суспільстві з огляду на створення умов для безперервного професійного розвитку особистості; забезпечення ефективного управління на національному, регіональному та інституційному рівнях за участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань роботодавців.

У сфері вищої освіти необхідно передбачити об'єктивний моніторинг стану і якості вітчизняної вищої освіти на основі створення і застосування комплексу механізмів оцінювання її якості (акредитаційних, рейтингових, класифікаційних та інших), якими ефективно послуговуються передові країни світу; оптимізацію мережі закладів вищої освіти, що має бути здійснена на основі спеціальної державної цільової програми з метою їх укрупнення і консолідації, створення ресурсної основи для реалізації університетської автономії, досягнення конкурентоспроможного університетського лідерства; забезпечення подальшої інтеграції в Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір.

Для національної безпеки України значення освітньої реформи в частині освіти дорослих визначається потребою невідкладного формування і послідовної реалізації відповідної державної політики. Необхідним є створення соціально-економічних умов для діяльності громадських формувань, центрів

освіти дорослих, університетів третього віку, визнання результатів неформальної та інформальної освіти і присвоєння відповідних кваліфікацій тощо. Важливо прискорити прийняття Закону України «Про освіту дорослих».

У сфері наукового і методичного супроводу освіти провідна й законодавчо визначена роль у цьому напрямі й надалі має зберігатися за Національною академією педагогічних наук України за участі Національної та інших галузевих академій наук, наукових установ, закладів вищої освіти, фахових об'єднань освітян.

Реалізація визначених пріоритетних напрямків розвитку освітньої сфери України сприятиме підвищенню якості людського капіталу, розвитку економіки, зниженню рівня безробіття і соціальної напруги, задоволенню особистих потреб громадян, і тому відіграватиме значну роль у забезпеченні національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії: аналіт. доп. / Іщенко А.Ю., Зубченко С.О., Карпенко М.М., Лозовий В.С., Черненко Т.В.К.: НІСД, 2017. 68 с.

2. Живко З.Б. Освіта в системі національної безпеки країни / З.Б. Живко, Л.В. Кухарська // *Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка.* – 2019. – Вип.2. – С.205–211. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2019_2_27 – Дата перегляду : 20.01.2022.

3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України; за заг. ред. В.Г. Кременя. - К. : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.

4. Паул Пшенічка. Освіта – перше питання національної безпеки / Українська правда: [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2018. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/10/5/233442/> – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2022.

5. Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України») // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> – Дата перегляду : 19.01.2022.